

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОТИВНОСТІ В РОМАНІ «ТАЄМНИЙ САД» Ф.Г. БЕРНЕТ

У статті розкрито роль емоційно-експресивної лексики в художньому мовленні Ф.Г. Бернет, а також здійснено аналіз особливостей передачі емоцій у романі «Таємний сад» англійської письменниці.

Ключові слова: проза Ф.Г. Бернет, емоційний стан, засоби вербалізації, емоційно-експресивна лексика.

Hlushchak N. The peculiarities of emotiveness reproduction in the novel «The Secret Garden» by F.H. Burnett. The emotional-expressive vocabulary role in fictional speech by F.H. Burnett, and the emotions reproduction peculiarities in the novel «The Secret Garden» are analyzed in the article.

Key words: F.H. Burnett's prose, emotional state, verbalization methods, emotional-expressive vocabulary.

Глуцак Н. Особенности воспроизведения эмотивности в романе «Таинственный сад» Ф.Г. Бернетт. В статье раскрыто роль эмоционально-экспрессивной лексики в художественной речи Ф.Г. Бернетт, а также осуществлено анализ передачи эмоций в романе «Таинственный сад» английской писательницы.

Ключевые слова: проза Ф.Г. Бернетт, эмоциональное состояние, способы вербализации, эмоционально-экспрессивная лексика.

Постановка проблеми. Експресивність та емоційність – провідні атрибути художнього стилю, оскільки йдеться про важливі чинники впливу на реципієнта. Саме в художньому мовленні зримо проступає емотивна та естетична функції мови. Вони базуються на єдності законів внутрішньої організації мови, психічних і соціальних факторів. Тому визначення експресивно-емоційних засобів художнього твору є істотним для його інтерпретації, а також для розкриття внутрішньомовних закономірностей [2, 2]. У цьому аспекті заслуговує на увагу питання особливостей відтворення емотивності в романі «Таємний сад» Ф.Г. Бернет.

Аналіз досліджень. Емоційні переживання людини – різностороннє та складне явище. Складність його вивчення пов'язана, в першу чергу, з суб'єктивністю у відчутті, вираженні та вивченні емоцій, а також з чималою кількістю мовних засобів, що вербалізують внутрішній стан людини. Одним із малодосліджених аспектів лінгвістичної теорії емоцій постає текстова репрезентація почуттів. Художня література відтворює та інтерпретує емоційну сферу людини [10, 255]. Відтак художній текст, зокрема прозовий, містить знаковий матеріал для висвітлення особливостей вербалізації переживань «Я-особи». Вивченням цього питання займалися такі науковці як, І. Баженова, С. Гладь, В. Комісаров, І. Кость, Н. Позднякова, Я. Рецкер, Г. Харкевич, В. Шаховський, О. Швейцер.

Прозові твори Ф.Г. Бернет багаті на мовні засоби, які впливають на почуття, викликають різні емоції. Дослідження емоційного мовлення залишається актуальною і маловивченою проблемою в сучасному мовознавстві.

Мета статті – розкрити роль емоційно-експресивної лексики в романі «Таємний сад» Ф.Г.Бернет, а також проаналізувати способи передачі емоційної лексики в названому творі.

Виклад основного матеріалу. Емоції посідають особливе місце в житті людини. Емоції є скрізь, кожна річ і кожна подія викликає певну емоцію і формує думку особистості стосовно цієї речі або події [12, 328].

Емотивність належить до першорядних ознак та невід'ємних складових художнього тексту. Йдеться про емоційність в мовному значенні, тобто чуттєву оцінку об'єкта, вираз мовними або мовленнєвими засобами відчуттів, настроїв, переживань людини. Ця властивість художнього тексту виражає емоційне ставлення автора, його ролі у тексті, місце дійових осіб, імовірність емоцій реального чи уявного реципієнта щодо описуваних подій, явищ, персонажів, їхньої поведінки [8, 3].

Вивчення емоцій та їхнього значення у житті людини завжди цікавило дослідників, які працюють у галузях філософії, фізіології, психології, лінгвістики. На сучасному етапі розвитку лінгвістики існує чимало проблем, які визначають декілька головних напрямів досліджень: комунікація емоцій, категоризація емоцій та емотивний семантичний простір мови. Важливою особливістю емоцій є їхня комунікативна здатність. Емоції пронизують усю комунікативну діяльність людини, усі сфери її життя і відображаються на всіх рівнях мови. Мовлення постає визначним способом вираження емоцій особистості [8, 1].

Одним із провідних науковців, який у своїх працях приділив увагу питанню емотивності та вираженню емоційного стану в мові, є В. Шаховський. Учений визначає емотивність як іманентно притаманну мові семантичну якість зображень системою своїх засобів емоційність як акт психіки [8, 2]. Усе це віддзеркалене в семантиці мовних одиниць, соціальних та індивідуальних емоціях. При вивченні емотивності як категорії художнього тексту варто зауважити особливості текстової семантики, а також природу людських емоцій, головними властивостями яких є їхня предметність і суб'єктивність. В. Шаховський зазначає, що емотивність реалізується на всіх рівнях мови. Однак, емоційний бік мови розглядався переважно на рівні лексики [8, 2].

О. Селіванова розуміє під емотивністю у сучасній мовознавчій науці складову конотативного компоненту у семантичній структурі мовної одиниці, який репрезентує емоційне ставлення носіїв мови до позначеного [9, 248]. Натомість І. Літвінчук називає емотивністю «результат інтелектуальної інтерпретації емоційності, що транслюється в мові та мовленні» [5, 1].

Терміни «експресивність», «емоційність» у стилістиці постійно перебувають у точках перетину наукових дискусій. Проте вони не мають чіткого окреслення. У «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» подане таке визначення: «Експресивність (від лат. *expression* – вираження) – сукупність семантико-стилістичних ознак одиниці мови, які забезпечують її здатність виступати в комунікативному акті як засіб суб'єктивного вираження ставлення мовця до змісту чи адресата мовлення» [4, 591].

Співвіднесеність між емоційністю та експресивністю найбільш яскраво виявляється на лексичному рівні мови. Людина, користуючись певною лексикою, виражає свої позитивні чи негативні емоції. У цьому їй завжди допомагає експресія, яка обов'язково супроводить прояви почуттів. Розділення такої лексики на емоційну та експресивну – умовне. Відтак вважаємо доцільним послуговуватися терміном «емоційно-експресивна лексика», запропоноване Т. Варвинюк [2, 2].

В енциклопедії «Українська мова», у свою чергу, подане наступне тлумачення емоційної лексики: «Слова, що мають у своєму значенні компонент оцінки, виражають почуття, позитивне чи негативне сприймання дійсності. Як виразник емотивної функції мови емоційна лексика характеризує ситуацію спілкування, соціальні відносини, психічний стан мовців» [7, 1].

До складу емоційно-експресивної лексики відносимо слова, які вже у своєму значенні містять позитивну чи негативну оцінку і називають почуття, настрої, процеси (*сум, нудьга, жаль, досада, кохання, ласка, краса* та ін.). Завданням цих слів є демонстрація позитивної чи негативної оцінки явищ з погляду мовця. При цьому експресивність таких лексем може виражатися і не тільки внутрішньо, семантично, але й зовнішньо – за допомогою словотвірних засобів (суфіксів чи префіксів), або ж контекстуально [2, 3].

У лексичному резерві кожної мови наявні не лише слова з яскраво вираженим стилістичним забарвленням або зі структурним компонентом, який дає змогу висловити емоції, а й слова, емоційні атрибути яких знаходяться у потенціалі. Таке використання у певному контексті надає слову емоційного забарвлення, що дає їм можливість впливати на реципієнта цього контексту. Розглядають два способи вираження емоцій: а) вербальний (за допомогою мовних засобів); б) невербальний (міміка, пантоміміка, жести тощо) [8, 3]. Ось ілюстрації з тексту Ф.Г. Бернет:

- вербальний спосіб: «Dr. Craven did not *look happy* when he left the room» [11, 75] / «Доктор Крейвен був досить засмучений, коли увійшов до кімнати» (переклад – Н. Г.);

- невербальний спосіб: «He had a wide, red, curving mouth and his *smile spread all over his face*» [11, 47] / «У нього були пухкі, червоні губи, які *розтягнулися в посмішці*» (переклад – Н. Г.).

Вербальний спосіб вираження емоцій переважає над невербальним у ряді характеристик, зокрема «надійності, швидкості, прямоті, ступені відвертості і якості декодування одержувачем» [8, 3]. Основним вважається лексичний спосіб об'єктивації емоцій. Л. Бабенко у своїй роботі аргументує: семантична категоризація емоцій повинна здійснюватися на основі лексики, яка називає емоції, оскільки в ній емотивні смисли найбільш стійкі та стабільні. Саме такі слова дослідниця вважає безпосередніми знаками емоцій [1, 12–13].

Залежно від способу презентації емотивного смислу лексемою розрізняють первинну лексичну номінацію (денотативну, або категоріально-емотивну) і вторинну (диференційну). Первинна номінація виявляє наявність емоції і визначає її вид (*страждання, гніватися, наляканий, страшно*) [3, 3]. Це чітко проступає в романі: «Mary did not even try to control her *rage* and *humiliation*» [11, 17] / «Мері навіть не намагалась приховати свій *гнів та відразу*» (переклад – Н. Г.). Вторинні засоби номінації проєктують емоційний стан за допомогою переносних значень. Наприклад, дієслово *goriti* виявляє емотивну сему у значенні «проймається сильним почуттям, пристрасно захоплюватися якоюсь справою, віддаватися чому-небудь» [3, 3]. Ілюстрація з тексту: «...but Mary only listened to her *coldly* and wondered at her freedom of manner» [11, 18] / «...та Мері лише *холодно слухала* її балачки, дивуючись її манерам» (переклад – Н. Г.).

Усі прояви емоцій, зафіксовані в досліджуваному тексті, можна поділити на п'ять груп:

1) просодичні (звукові, що сприймаються органами слуху, манера мовлення, крик, шепіт, мовчання, сміх, стогін, зойк, плач, бурмотіння, спів); «The woman looked frightened, but she only *stammered* that the Ayah could not come and when Mary threw herself into a passion and beat and kicked her, she looked only more frightened and repeated that it was not possible for the Ayah to come to Miss Sahib» [11, 9] / «Жінка була геть перелякана і, затинаючись, промовила, що Ая не зможе прийти і коли Мері розлючено зірвалася й почала бити і кусати її, бідолашна виглядала ще більш наляканою, поторюючи, що Ая ніяк не могла прийти до міс Сагіб» (переклад – Н. Г.); «What is it?» he said, *in a*

whisper, and he passed his hand over his forehead» [11, 134] / «Що це таке?», – *прошептів* він, провівши рукою по чолі» (переклад – Н. Г.);

2) мімічні (зміни виразу обличчя та його частин): «She pulled her stool nearer to the sofa and her expression quite changed at the remembrance of the wide curving mouth and *wide open eyes*» [11, 73] / «Вона підсунула свій стільчик до ліжка і вираз її обличчя враз змінився при згадці про вигнуті губи та **широко відкриті очі**» (переклад – Н. Г.); «I said I would never go back again» she hesitated, *knitting her brows* «but perhaps, just perhaps, I will go and see if he wants me in the morning» [11, 85] / «Я сказала, що ніколи не повернуся», – вагаючись промовляла вона, *насупивши брівки*, «але, можливо, я піду і дізнаюсь, чи хоче він бачити мене вранці» (переклад – Н. Г.);

3) мануальні (рухи рук): «Oh! I forgot!» said Mary, feeling frightened and *putting her hand quickly against her mouth*» [11, 50] / «Ох, я геть забула!», – злякано промовила Мері, *закривши рот рукою*» (переклад – Н. Г.); «There was a door and Mary pushed it slowly open and they passed in together, and then Mary stood and *waved her hand round defiantly*» [11, 50] / «Там були двері і Мері повільно відкрила їх, щоб вони змогли увійти, потім Мері зупинилась *демонстративно розмахуючи рукою*» (переклад – Н. Г.);

4) вегетативні (зміни у діяльності внутрішніх органів і судин, секреції залоз, роботі серця, які не підпорядковані свідомості та волі людини): «So she went on with her dim light, almost feeling her way, *her heart beating so loud* that she fancied she could hear it» [11, 61] / «Тож вона продовжувала йти при тьмяному світлі, майже навпомацки, при цьому серце її так калатало, що вона майже чула його стукіт» (переклад – Н. Г.); «Oh, Dickon! Dickon!» she said. «I'm so happy I can *scarcely breathe!*» [11, 78] / «Ох, Дікон! Дікон! Я така щаслива, що ледве можу дихати» (переклад – Н. Г.);

5) рухові (рух тіла та його частин, характер руху, постава): «Martha *sat up on her heels again and stared*» [11, 16] / «Марта *сіла навпочіпки і в'їлась поглядом*» (переклад – Н. Г.); «She threw herself back on her pillow *and buried her face*. She did not cry, but she lay and hated the sound of the heavily beating rain...» [11, 60] / «Вона впала на ліжко, *ховаючи лице в подушку*. Вона не плакала, але вона лежала і ненавиділа звук дощу за вікном» (переклад – Н. Г.).

Аналіз роману Ф.Г. Бернет дав підстави дійти висновку: домінуючими проявами емоційних станів у досліджуваному творі Ф.Г.Бернетт є міміка та рухи тіла.

Серед лексики, що виражає емоції, особливе місце посідають вигуки. У реченні вони виконують комунікативну й емотивну функції, що свідчить про їхню важливу роль у мовленнєвому акті. Вигуки є тими засобами, за допомогою яких в мові виражаються почуття, емоції, спонукання. Завдання вигуків – виражати емоційно-експресивні реакції, оцінки, волевиявлення, не називаючи їх, – апріорно визначає стилістичні можливості даного класу слів, бо в такому разі емоційне забарвлення органічно входить у семантичну структуру вигуку як мовної одиниці [6, 1].

Найбільш активними є первинні емоційні вигуки, *a, o, y, e, ой, ай, ох, ах, ех, ух*, що надають емоційного забарвлення всьому висловленню. Так, вигук *ой/oh* у наведеному прикладі з роману виражає здивування: «Oh!» exclaimed Mary, «then I shall see him! I never thought I should see Dickon» [11, 67] / «Ой!», – вигукнула Мері, – «тоді я зможу побачити його! Я ніколи не думала, що маю побачити Дікона» (переклад – Н. Г.).

Висновки. Основним завданням даної статті було уточнення поняття «емоційна лексика» та розгляд способів передачі емоцій у художньому тексті. На прикладі роману «Таємний сад» Ф. Г. Бернет встановлено: для передачі емоційного стану персонажів авторка використала широкий спектр емотивності для передачі здивування, гніву, суму,

радість тощо, а також зміну рухів тіла, постви. Під час аналізу лексичних засобів передачі емоцій виявлено, що при передачі емоційного стану у художньому творі домінують слова, а рідше – граматичні конструкції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабенко Л. Лексические средства обозначения эмоций в русском языке : [монография] / Л. Бабенко. – Свердловск : Из-во Урал, 1989. – 184 с.
2. Варвинюк Т. Емоційно-експресивна лексика в поетичному мовленні (на матеріалі Ліни Костенко) / Т. Варвинюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/viewFile/726/667>
3. Кость І. Механізми вербалізації емоційного стану людини в українському прозовому тексті / І. Кость [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://science.crimea.edu/zapiski/2011/filologiya/uch24_42fn/045.pdf
4. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
5. Літвінчук І. Прагматика емотивного тексту : дис. ... канд. філолог. наук / І. М. Літвінчук. – К., 2000. – 231 с.
6. Мацько Л. Стилiстичні функції емоційних вигуків / Л. Мацько [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kulturamovyu.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine21-5.pdf>
7. Попова О. Емоційні оказіоналізми в художній прозі Михайла Стельмаха / О. Попова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16606/63Popova.pdf?sequence>
8. Разуванова Ю. Мовні засоби вираження емоційного стану радості (на матеріалі твору Сомерсета Моема «Театр») / Ю. Разуванова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/30575/1/Razuvanova%20Yu.N.%20Movni%20zasoby.pdf>
9. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.
10. Шаховский В. И. Эмоции: Долингвистика, лингвистика, лингвокультурология / В. Шаховский. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 128 с.
11. Burnett F. The secret garden / F. Burnett. – London : Heinemann, 1911. – 384 p.
12. Caffi C. Toward a Pragmatics of Emotive Communication / C. Caffi. – Journal of Pragmatics, 1994. – V. 22. – P. 325–373.

Статтю подано до редакції 10.10.2014 р.